

اولوتائیرنین آدی ایلد

رداكتورلار: علیرضا صرافى _ محمد علیپور مقدم

قراقیست: وحید دولتشاهی

www.azelbilimi.com

E-mail: info@azelbilimi.com

azelbilimi@yahoo.com

آذربایجان ایل بیلیمی دنگی نین آیلیق ایچ بوتنی

آبان (فیروو آیی) ۱۳۹۰ _ اوتوز بئشینجی سایى

ایچینده کیلر

بیر نئچه سؤز / ۲

[اینانجلار] گونئی ماحالی نین شانجان کندینده بیر نئچه اینانج و افسانه

عبدالعلی مجازی / ۳

آستارا اینانجلاریندان / بهزاد بهزادی / ۷

[مراسیملر] هالاله / آرخا قوشاچیلی / ۱۳

[دبلر] گونئی ماحالی نین شانجان کندیندن دبلر، ادبلر / عبدالعلی مجازی / ۱۵

تقسیمات و آداب زمستانی در نمین / یحیی عسگری نمین / ۱۸

[قالیب سؤزلر] آستارادا یایغین اولان بیر نئچه دئییم، آتا سؤزو و بنز تمه / سبحان معصوم / ۳۱

تبریزده تورباتیکمه / رحیم قابیل نژاد / ۳۴

[اوشاق فولکلورو] ظالیم پیشیک / امیر مرتضی سعیدی ایلخچی / ۳۵

[پیشه لر] رنگانین چیلاندار کندینده آختاچیلیق / رضاعلی کریمی / ۳۶

هانا فولکلوروندان / هاوار عبادی / ۳۹

[یئرل سؤزلر] آستارا یئرل سؤزلریندن / سبحان معصوم / ۴۰

آوشار اؤلچولری و خالق تقویمیندن / سیامک حسین عزیزاده (ارگین) / ۴۶

پیر نچہ اینانج و افسانہ

عبدالعلی مجازی

توت آغاچی

قدیملر دئیردیلر، هر یئرده توت آغاجلاری اولورسا، او آغاجلار، احساندیلرلار، یعنی هامی او توتلاردان موته و دویون قارین یئیه ییلر، آما آپارا بیلمز. اونا گوره شانجاندا کسلیمیش هر توت آغاجی نین گووده سینی (بدنه سینی) سید آقایا «میر ابوطالب رسولیان» وئردیلر، سید آقا دا الیندن ایش گلن ایدی، او توت آغاجلاریندان دییک دوزلدردیب، اوجوز قیمته ده ساتاردی (دییک، ات دؤیمک اوچون ایدی). توت آغاجی اکمک و اونا سو وئرمک ده ثواب ایشلردن سانیلاردی.

قۇرخو تۇكمەك (قوردالى)

شانجاندا منصورا خالادا قورد الى وارايدى و قورخان اوشاقلارى اونون يانينا آپارارديلار قورخانين، قورخوسونو تۇكسون، او دا بئله ايدى كى، بير قوردون يىنى (قابات قىچىنى) قورودوب بير پارچايا چولقايارديلار قورد الى نين ياليز پنجهسى و ديرناقلارى آچىق اولاردى. او قورد يىنى اوشاغين كورگينه سورتنده و شاپىلتى ايله دۇنده اوشاق دىكسىنىب (دىكسىنىب) قورخوسو تۇكولدى.

بو قورد آئیندن وایقاندا دا وار ایدی، اؤرایا دا چوخ گئدر دیلر و بئله معروف ایدی کی، وایقاندا کی آدم اوستادی و خسته نی یقین توختادیر.

قورخونو قورقوشون ايله ده گوتوردرلر. او دا بئله ايدى كى، بير ميس كاسادا قورقوشونو ايريدرلر و قورخانى اوزو قيله اوتورداديلار، باشى نين اوستونده بير يئكه قابدا سرين سو ساخلا يارديلار، اونون آلتيندا دا بير الك توتارديلار، سونرا

بیر نچہ سؤز

* «نمین» اؤزل سایسیسین چاپ عرفه لرینده، «نمین ده قیش بؤلگولری و مراسیملری» آدلی فارسجا نیستا ایری حجملی بیر یازی دفتریمزه گلدی. بو یازی نین یئری کئچن سایینین ایچینده اولسا دا یئر محدودیتی اوزوندن، هم ده گئج الیمیزه چاتدیغینا گؤره بو سای یا قدر (بیر آی داها) بوانمالی اولدو.

*آیريجا ۱۳۳۵_ جی ایله کیمی آذربایجان ایالتی نین ترکیینه و اونون تک لیمانی ساییلان، اهالیسی نین اتیک ترکیی نمنلی، تالیش و یرلی تورکلردن اولوشان گۆزل آستارامیزدان دا بیر نچه یازی الیمزه ییتیشمیشدیر، بونلارین یانی _ سیرا اوستاد بهزاد بهزادی رحمتلیگین «آستارا ابنانجلاری» آدلی دیرلی یازیسینی دا اونلارا آرتیرنجا بو نومره میزین ده یاری مطلبلری آستارا _ نمنه عاید اولدوغو اوچون اونا «آستارا_نمین» اؤزل ساییسی آدی وئرسه دیک بانیلماشدیق.

* یثری گلمیشکن همین مقاله لرنین یازیچیلاریندان آلینیب، دفتریمزه گؤندرملکه اردبیل، نمین و آستارا شهرلریندن امگی کئچن آیدین بی ینیلمز، سولماز خانیم پورنعمت و جناب مهندس محمد نورزاده آراپاته‌دن صمیم قیلدن تشکر ائدیریک.

* بو سایى نىن باشقا يازىلارى اساسا گونئی ماحالى (شانجان)، تبرىز، ایلخېچى و قوشاچای و ساین قالا _ يا عایددير.

* سون زامانلار دڪتر حسن جعفرزاده، شاهين حسنى و اسلام مصطفوى نمين جنابلاريندان ديرلى يازيلار اليمزه گلب كى گلن سايلار يميزدا نشر ائديله جكدير.

ارېنمېش و داغ قورقوشونو بېردن بېره سويون ايچينه تۆكرديلر، قورقوشون غفلتدن جيزيلداياندا، قورخان آدام ديكسينېب، قورخوسو تۆكولردى. بئله بىر سۆز ده دئيردىلر كى هر قورخان آدام هرندن قورخارسا، او قورخودانين شكىلى قورقوشونلارلا سودا دوزلىنر، آنجاق من گۆرمەمىشديم.

دوعا يازدىرىب قولا باغلاماق

دوعا يازدىرىب قولا باغلاماق دا ايناملارين بىرىدېر. او دا بئله ايدى كى، اوشاغى آنادان اولاندا، بئش آلتى ياشينا قدر جين دن، شياطين دن و نظرلمەدن قوروماق اوچون، او قورخودوجولارين هاميسينا بىر دوعا يازدىراردىلار و او دوعانى بىر پارچايا تىكر و اوشاغين چيىنىدن آساردىلار كى، زَعْفَر تۇخونماسين (نظره گلمەسين) ...

يومورتا يازماق

اوشاقلار بىر ايتدن يا آيرى حئيواندان قورخاندا، اونا بىر دوعا يومورتانين اوستونه يازدىراردىلار و اوشاقايله يازىلى يومورتانى آپارىب او قورخدوغو يئردە سىندىراردىلار كى، اوشاغين قورخوسو تۆكولسون. شانچاندا بو جوره دوعالارين يازيلماسىنى رحمتلىك «مەھدى مصطفى» دايى يە يازدىراردىلار و بئله معروف ايدى كى، بو يازان دوعالارين اثرى چوخ اولور و الى ياخشى دېر.

ميخ چالماق

حئيواندان قورخموش اوشاغين توكوندن بىر دنە كىسردىلر و بىر چاي قاشيغى قدر دوز ايله بىر پارچايا بوكر، آپارىب اونون قورخدوغو يئردە، يئره ميخلاياردىلار كى قورخوسو اورايا تۆكولسون.

اوجاغا گىتمەك

كىمسه نى خصوصى ايله اوشاقلارى ايلان چالاندا، ايلان چالمىش اوشاغى ايلاندا قاپاق او چالان ايلانين يوواسينا آپارمالى ايدىلار، بئله بىر اينام وارايدى كى، «اگر ايلان يوواسينا تئز يئتيررسە، اوشاق اولر، آمما اوشاق تئز گلرسە، ايلان اولر» شانچاندا ايلان يوواسى اولماديغىنا گۆره ايلان چالمىشى آشاغا كندلرە «مثلا وايقانا» آپاراردىلار. قديمكى ايلان يووالارنى اوجاق آلداندىراردىلار و او اوجاغين دا بىر اوستاسى اولاردى، او اوستا، ايلان چالانى اوجاغا آپاراردى.

آل آروادى

آل آروادى يا «آلئيبانى» يا «قولئيبانى»، بونلارين هاميسى بىر آددىرلار، كند به كند دانىشيقلاردا فرقلىرىلر.

بئله دئىلىر كى، «آل آروادلارى يىزدن يئى دىرلر، اونلار هر زادى يىلر و هر ايشى گۆررلر، آمما كيمسه اونلارى گۆره بىلمز. اگر آل آروادلاريندان بىرى، بىر نفرين گۆزونه گۆرونرسە، او آن دا گر ك آل آروادينين ياخاسينا بىر سانجاق يا ايینه تاخا كى، او قاقچما. آل آروادى اوزو او سانجاغى آچا بىلمز، او سانجاق ياخاسيندان آچىلمايانا قدر، او آدمين و ائوين قوللۇغوندا اولاجاق و هر ايشلىرى ده گۆره جكدېر.

آمما بىر آيرى آدم او سانجاقى اونون ياخاسيندان چىخاردارسا، او آن دا آل آروادى قاقچار، گۆزدن ايتر. دئيردىلر كى چوخ قديملىر بىرىسىنى توتوب، ايشلدىرمىشلىر، بىر اوشاق بىلمەيرك او سانجاغى آل آروادينين ياخاسيندان آچىر، آل آروادى گۆزدن ايتير و گلير صاحى نين قاپىسىنى دؤيور، دئير:

— من گئتىم آمما اوچ زادى من بىلىردىم كى سىز مندن سۆروشمادىز، اونلارين بىرى جاوان اولومودور، ...

خوخاندا قورخماق

خوخان، آغىزلاردان چىخان خوخ كلمەسىدېر كى، قديملىر ده بۇيوكلر، اوشاقلارى قورخوتماق و بىر ايشين قاباغىنى آلمانغا گۆره بو كلمەنى اوشاغا خطاب ايشلدردىلر. «مثلا آنالار بىر قارائلىق آنبار، گزە، زئرمىنى، اوشاغا نيشان وئركن دئيردىلر كى: باخ اوردان خوخان چىخار گلر آدمى يئير يا آپارار». بو سۆزو ائشيدن اوشاق، او خوخاندا قورخارق، فيلان ايشى گۆرمزدى، آمما بو قورخو اوشاغين ياديندا قالاراق، يئكه كيشى اولاندا سونرا دا، او گزەدن و او خوخاندا قورخاردى.

قارا باسما

بعضىلرينين يا طبعلىرى بىر آز قورخاق اولار يا عائىله ده چوخلو، آدم قورخودان سۆزلردن و خوخانلاردان دانىشيلار يا بىلمەين مسئلهلرە گۆره، بعضىلرى، بعضى واقتلاردا بعضى يئرلردن قورخار و او زامان او يئردە دوروب ايشلە يە بىلمز. مثلاً «بىرى چۆلدە قارائلىقدا تەك اولاندا يا قبرستانلىقدان كئچندە يا باغچادا سو سواراندا يا آيرى يئردن بىر مېھول سس گلندە قورخار و اورادا دورا بىلمز...».

آستارا اينانجلاريندان

بھزاد بھزادی

ایضاحلار:

بۇيوك اوستادىمىز بھزاد بھزادی بۇ يازىنى ۱۳۸۴_جو ایلده
آذرى درگىسى نین ۱۲_جى نومرهسى «اثل دیلى و ادبیاتی» بۇلومونده
چاپ ائتمیشدیر.
متنن ترتیبی ائلهجهده آلت تیتیرلری، «اثل بیلمی» رداکته هئیتینه
عايددیر.

جینلر

اوشاقلار، یاشلیلارین چکیملى ناغیل و روایتلرینی ماراقلادینلیرک، چوڭ زاد
اۇنلاردان منیمسەیب اۇیرنیرلر. ییز بی دن، ایشچی قادین و کیشیلردن سۇز چکیمگه
چالیشیردیق. یادیم گلنى، ناغیللارداکى جین_پریدن چوخلو سۇز_صوحت
گئیدردی.

اۇنلار دئییردیلر:

* جین حامامدا، خارابالیقدا، باتلاقلاردا، قارانلیق یئرلرده، آغاجلیقدا، قویولاردا،
.. اۇلار.

* جین گۆزه گۆرونمز.

* جین بسم الله و دمیردن قورخار.

اؤ ایشچیلری دئییردیلر:

* قوشولوقدا اۇلان «بالا حمام» جینله دۆلودور. گنجهلر اۇرادان کئچنده، گرک
بسم الله دئی _ دئی کئچسەن.

* گنجهلر قاینار سو حیطه تۆکمزلر. چونکی گۆزه گۆرونمەین جین بالالارینا ضرر
یئتیریلرسە، اۇنلار اینتیقام آلارلار.

* کۆللوق و مئشەجیکلرله چئوره لنمیش بولاقلار باشیندا، هر جومه آخشامی جینلر

بو قورخماقلیغین سببلرینین اساسلاری اۇلمادیغینا گۆره، دئیرلر: فیلانکسی فیلان
یئرده قارا باسیبدیر. یعنی یئرسیز قورخوب.

قدیم دئیردیلر، چون فیلانکس، فیلانکسین باغچاسینی آلماق ایسته ییردی، بو کلکی
قوردو کی: هر گنجه باغ صاحیبی اۇ باغدا سو سوواراندا، بو گئردی اوزاقلاردان بیر
سسلر چیخاردادی و بیر داشلار دا آتاردی، صاباح همان آدام کنده یایاردی کی:
فیلانکسین باغیندا جین واردیر، گنجه اوردان کئچمەیین. بئله لیکله اۇ باغی خالقین و
صاحیبی نین گۆزوندن سالاردی و سونرا اۇزو اۇ باغی اوجوز قیمته آلاردی. گویا جینلر
داها اۇرایا گلمز دیلر.

گلەجکده یایینا حاضیرلاناچاق اۇزل سایلاریمیز:

گلن آییلاردا دا بیر نچه اۇزل ساییمیز یایینلاناچاق، بونلارین ایچینده آشاغیداکیلار یاخین
گلەجکده ایشیق اوزو گۆره جکلر:

اۇزل سایینین موضوعو	باش یازار
آشیق یارادیجیلیغی	محمد علیپور مقدم
اۇزل مراسیملر	علی برازنده
لطیفه لر	علیرضا صرافی

بونلاردان علاوه خوراسان تورکلری، سالماس، میانا، ساوه، همدان فولکلورو اوزره اۇزل
ساییلاری و بعضی مؤوضوعلاردا (او جمله دن قادین فولکلورو موضوعوندا) دا ایلک اتدیملار
باشلانمیشدیر.

بو موضوعلار ماراقلی اولانلار ییزیمله امکداشلیق اوچون درگیمیزین آدرسینه یا دا بیر باشا
رداکسیا هئیتی و ائلهجه ده اۇزل سایین باش یازارینا مراجعه ائده بیلرلر.
لوطفا هر هانسی بیر موضوع یا خود دا هر هانسی بیر بۆلگه نین مونوقرافیسى، دیالکتی و
فولکلورو حاقیندا چالیشماق ایسته ییرسینیزسه ییزیمله علاقه قورون.

info@azelbilimi.com

azelbilimi@yahoo.com

[مراسیملر]

هاللاه

آرخا قوشاچایلی

«هاللاه (HALLAH)» {هاللاهلاماق مصدریندن= زمینی بیچیپ، قوتارماق} قوشاچایدا (و آذربایجانین بیر چوخ بؤلگه لرینده) اکینچی و کندلیلر آراسیندا بیر کولتورل- دینی اؤزل مراسیمدی. بو عنعنه «اکین اینقلابی»- یلا یاش بیر اولار؛ او زاماندا کی اینسان تاخیل اکیب، سوواریب و بشجریب و ایرلی لشمگه دوغرو یورو یوب. آنجاق ۱۹۴۰- دان باشلانان «یاشیل اینقلاب»- ا یتیشیر. آما بیلیدیمیز کیمی اکین حاجاتلاری^۱ و اینسان و حیوان قوه سی اکین یئرلرین کچیک و بیر اکینچی نین نئچه تیکه^۲ یئر مالیککی اولماغینا سبب اولموشدو. سؤز سوز حکومتلرین وئرگی و اکین نیظاملاری اکین یئرلرین تیکه- تیکه اولماسیندا اؤنملی رولو اولموشدور. آنجاق دینی اینانجلارا گؤره اکین بیتیب و یای فصلینده تاخیللارین نئچه تیکه دن (یا حتی بیر تیکه دن) بیچیپ، قوتاران گون اؤزل بیر مراسیم توتولور کی «هاللاه» آدلانیر. بو فولکلوریک اؤزل مراسیم قوشاچای اکینچی و کندلیلری آراسیندا آشغیدا گلن کیمی کئچیریلیر:

اکینچیلر عموما نئچه تیکه نوخود، آرپا و بوغدا اکرلر. منطقه نین اقلیمینه گؤره اؤنجه نوخود، آرپا تیکه لریندن سونرا بوغدا تیکه لری بیچیلر. آنجاق اوراقلا بیچیلن بوغدا تیکه لری بیچین چیلرین سای و یئرین بؤیوک- کچیک لیگیندن آسیلی اولاراق نئچه گونده قوتاریر و کولش خرمندده توپلانیر. سون بیچیله جک تیکه «هاللاه تیکه سی» و سونونجو بیچین گونو «هاللاه گونو» آدلانیر. بو گون سون «وَر»^۳ (vər) بیچیلنده بیر ۲*۳ متر اندازه سینده بیچیلمه میش زمی آرالایب و «هاللاه پای» آدلانیر. هاللاه پای بیچیلمه میشدن بیچین چیلر چادیرا قاییدیپ، باغلیق سالیب کولشلی باغلایب و تایالایارلار. بو حالدا «شارخاچی»^۴ (خالوارچی) کنددن قاریز و خیر چاگتیریر. بیچین چیلر ایلشیب یئمگه باشلایار سونرا اوراقلاری ایتیلدیپ هاللاه پاینا یاخینلاشیرلار. آن یاشلی

آستارا ائولریندن بیر نئچه گؤرونو

آستارادا بیر کند ائوی

آستارا شهرینین عمومی گؤرونوسو

گوڻي ماحالي نين شانجان ڪنديندن دبلر، ادبلر

عبدالعلي مجازي

آغ ساققالارا و آغ بير چڪلره حورمت

دونيئن هر يئرهنده ياشلي آداملارا، آغ ساققالارا حورمت و احترام، انسانيتيئن آن واجب و اهميتلي ايشلريندن دير. بعضي متمدن اولكهلرده، دؤولتلر، آغ ساققالارا حورمت بسله يرلر، «مثلا اونلاري بعضي اجتماعي ايشلرده اوستون توتارلار و حورمتله آدلانديرارلار و بعضي غير مستقيم يارديملاز دا نظره آلارلار و بعضيلرينده عزيمله مراسيمي توتماقلا يا مجلهده شڪلين چاپ ائتمكله بير آغ ساققالا حورمت ائدرلر». آما بعضي يئرلرده دؤولتلر، هئچ تبليغ ائتمه دن، خلق اؤزو، اؤز ايچينده بو گؤزل دبي بسله ير، «مثلا من باكي شهرينده گوردوم، مترو دا حتا جاوان خانيملار دا آغ ساققالارين، آغ بير چڪلرين و اوشاقلارين آياغينا دوروردولار و يئر وئيرديلر» بئله بير گؤزل دب و ادب آذربايجانليلارين و گوڻيلي لرين و خصوصي ايله شانجان ليلارين آراسيندا افتخارلا قورونوب، رعايت اولونور و ساخلا تيلير.

اگر قديم زمانلارين بعضي دبلري بوگون وجه گلمز اولورسا دا، آنجاق بعضي دبلري چوخ گؤزل دير:

«مثلا شانجاندا، مسجدده ائل پولو ييغاندا، بير آتا و بير اوغول، او مسجدده اولورسا، حتا اگر اوغلانين پولو- ثروتي آتادان چوخ- چوخ اولورسا دا، آتاسيندان اول و آتاسيندان چوخ وئرمزدی».

يا مسجدده اوتوراندا، آتاسيندان يوخاري باشدا اوتورمازدی.

شام يئينده بويو کدن قاباق الين سوفره يه اوزالتمازدی.

سينه زن دسته سي مسجدده گيرنده، جوانلار قاباقجا ايچري گيرمزديلر، گيرسه ايديلرده، منبر طرفينه گئتمزديلر.

قديم زمانلار (۶۰ ايل قاباق) بير ائولي اوغلان شامدان سونرا آتاسي نين يانيندا، دئمزدی کی، من گئديرم ياتام، بلکه دئيردی: من گئديرم فيلان ايشی گوروم «مثلا

بيچين چي تانري آديلا بير اوراق بيچير و دوستلارين بيچينه چاغيرير. بيچين چيلر بير زاماندا ايكي اوراق بيچيب اليه آليب گويه قوزايب و تانري چاغيريلار، سونرا ايكي بيچيم ده بيچيب، بوغداني گويه قوزايب و پيغمبر چاغيريلار و بئله ليكله آل عبا نين بشي نين ده آدي چاغيريلار. سونوندا هامی الينده کی بوغدا کولشيني ان ياشلي بيچين چيه وئرلر. ياشلي بيچين چي اوجادان «هاللاه» دئييب و کولشي باغلايب و «برکتين خرمنه» دئير و بيچين چيلر اوراقلاري بير- بيرينه ووروب و اويناماغا باشلار و تانريدان اکين ايلينده^۵ ياغان ياغيش، اسن يئل و ساچان گونش اوچون شوکران دويغولارين ديله گتيرلر.

دئمک بو عنعنه بير کولتورل- ديني فولکلوريک مراسيمدی کی ايسلامدان اؤنجه بيچينچيلر هاللاهلاياندا بوغداني بيچيب گويه قوزاياندا بونلاري چاغيرارديلار؛ «آنو» (گوي تانريسي)، «کي» (يئر تانريسي)، «ان- ليل» (هاوا و يئل تانريسي) و «ان- کي» (سو تانريسي). آنجاق مراسيمدن سونرا بوتون بوغدا باغلاري خرمنه آپاريلار آما كيچيک «هاللاه باغي» ائوه گلير و ديرکدن آسيلار بير ايل ائوده قالار و گلن ايلين خرمنينه قاووشار. کندليلر بئله اينانيرلار کی هاللاه باغي بو ايلين خرمنينه برکت آرتيراجاق.

اتک يازيلاري

۱. آلت، ائزار

۲. قطعه

۳. بير وعده ده بيچيله جک زمي نين اؤلچوسو

۴. حثيان (اولاغ) قوه سي ايله کولشلي زمين خرمنه آپاران اوشاق

۵. اکين ايلي (خزل آيي نين بيريندن قوراپيشيرن آيا قدر) (فا. سال زراعي)

حئیوانلار یئم تۆکم»، اوندان سونرا گئدردی یاتاردی، گلین ده اوشاغین لیندن توتوب فیلان ایشه آپارماق اوچون گئدیپ یاتاردی. بیر اوغان آتاسی نین یانیندا اؤز اوشاغینی اؤپمزدی.

یا آتا عمومی حماما گئندنه، اؤغول گئتمزدی. یا اگر آتا و اؤغول ایکسی ده چوبوق یا جیغلا چکسیدیلر ده، هئچوقت اوغان آتاسی نین یانیندا چکمزدی. یا جاوان اوغان باشی نین توکونو اوزالتمازدی.

قیزلار دا اوغانلاردان یاخشی بو احتراملاری رعایت ائدریلر. ایندی ده کی، ایندیسی دیر، احترام اوچون دریانلیلار دا شانجانلیلار کیمی، اؤز لریندن بؤیوگه «عمو اؤغلو» و بنیس لیلر «دایی اؤغلو» دئیرلر.

آذربایجان جمهوریتینده ده جوانلار (قیز_اوغان) اؤز لریندن بؤیوگه دایی و قادینلار خالا دئیرلر، بو دب ده اؤگوزل دبلردن بیریدیر.

دئیرلر کی ایندی کندلر ده شهرلر تای اولوب، آمما یوخ _ یوخ، یئر ایله گوی آراسی قدر فاصله لری و فرقلری واردیر. «مثلا شانجاندا ایش زامانی ۱۰ یاشیندان یوخاری بیر نفری کندده تاپا بیلیمسن کی، اوندان بیر ساعات یا بیر آدرس سؤروشاسان، تامام جاوانلار ایشده اولارلار، کوچه لرده وئل آدم تاپیلماز کی، جوانلارین اخلاقلارین پوزا و خارا بلیا».

بیر نفر قوجانین لیندن آغاجی دوشن چاغیندا، اونا حؤرمتم لازیم دیر یوخسا، قول قیچیندا قوت اولان چاغیندا، منه سنه نه احتیاجی واردیر. هر حالدا ساغ اولسونلار آذربایجان، گونئی و شانجان جوانلاری کی، آغ ساققاللارا حؤرمتم بسله ییرلر. اومید ائدیریک، گله جکده ده بئله بیر گوزل دبلری قورویوب ساخلا سینلار.

ادبی دانیشماق

یاشیندان آسیلی اولمایارق (یعنی یاشی نین بؤیوک _ کیچیک لیگینه باخمایارق)، هر بیر شخص ایشتیراک ائتدیگی مجلسده چوخ دانیشمالی و باشقاسی نین سؤزونو یاریمچیق کسمه مه لی، نقل ائدیلمن حئکایه نی و ریوایتی بیلیرسه، بونو اوزه وورمالی، دانیشان آدمین سؤزونو دانیشیب، قورتارماسینا ایمکان یاراتمالی دیر.

باشقاسیندان سؤروشولان سؤزه جواب وئرمه مه لی، عمومی ائدیلمن سوآللار جماعتی قاباقلا ییب، ایرلی دوشمه مه لیدیر.

بیری جواب وئرمکله مشغول دورسا، داها قابیل جواب وئرمگه قادیر اولماسا دا، صبر

ائتمه لی، همین آدم سؤزونو قورتاردیقدا سونرا، اؤز جوابینی وئرمه لیدیر، لاکین اولکی جوابا طعنه ایله یاناشمالی و طعنه وورمالیدیر. دانیشاندا، یابانجی (پیس _ آغیر _ هرزه) کلمه لر ایشلتمه مه لی، قوندارما عبارت دوزلتمه مه لی، اونا دئییلن لره آخیرا قدر قولاق آسمامیش جواب وئرمه مه لیدیر.

چنه وان (شانجان) کندیندن بیر نچه گؤرونوتو

چنه وانین عمومی گؤرونوتوسو

چنه وان (شانجان) کندیندن کوچه لریندن

چنه وان داغلاریندا آریچیلیق

چنه وانین کهریز مسجدی

تقسیمات و آداب زمستانی در نمین

یحیی عسگری نمین

تقسیمات زمستان

زمستان در استان اردبیل و علی‌الخصوص شهرستان نمین سخت و توأم با سرما و کولاک شدید بوده‌است و مردم با توجه به شرایط جوی و وضعیت زمین به تقسیماتی در طول سه ماه زمستان اعتقاد داشته‌اند. سرد شدن هوا و بارش برف در این مناطق زودتر از جاهای دیگر و قبل از شروع زمستان در اواخر پاییز شروع شده و گاهی بعد از عید نیز ادامه می‌یابد. تقسیمات ذیل با باور مردم و تجربه بدست آمده‌است:

کلوز: هفده روز به آخر پاییز مانده را کلوز می‌گویند. به باور مردم، اگر در کلوز برف ببارد؛ این برف تا عید باقی می‌ماند. هوا در این شرایط سرد و زمستانی سخت در پیش خواهد بود. اگر در کلوز برف تا اول چله بزرگ نبارد، پیش‌بینی می‌کنند که زمستان ملایم بوده و برف مدت زمان زیادی بر روی زمین باقی نخواهد ماند.

چله بزرگ: چله بزرگ چهل روز است. از اول دی ماه شروع و تا ده بهمن ماه ادامه می‌یابد. در این مدت بارش برف و کولاک و یخبندان ادامه پیدا می‌کند و هوا کاملاً سرد است و تمام مناطق سفیدپوش است. بعد از اتمام چله بزرگ، چله کوچک شروع می‌شود.

چله کوچک: چله کوچک بیست روز است و از یازدهم بهمن ماه شروع و تا اول اسفند ادامه می‌یابد. شدت سرما و کولاک در چله کوچکتر شدیدتر بوده و «شاخدا» (سوز سرما) فریاد همه را بلند می‌کند و مردم از چله کوچک شاکی هستند؛ با اینکه مدت‌ش کم است ولی بیشتر از چله بزرگ مردم را آزار می‌دهد. مردم ضرب‌المثلی از زبان چله کوچک می‌زنند: «عؤمروم آز، دالیم یاز» (عمرم کوتاه و بعد از من بهار است خیدیر: چهار روز از آخر چله بزرگ و چهار روز از اول چله کوچک را خیدیر نام

گذاشته‌اند. در این موقع آب زمین گرم شده و پرندگان با خوردن آب، خود را برای تخمگذاری آماده می‌کنند. در این هشت روز، مردم در خانه‌های خود «قووت» تهیه می‌کنند. قاوود را برای سلامتی کودکان از سوز و سرما و بیماری نذر می‌کردند.

کورد اوغلی: آخرین روز چله کوچک کورد اوغلی نامیده می‌شود. در کورد اوغلی اعتقاد داشتند که به زمین نفس می‌رسد و زمین از آن شب شروع به گرم شدن می‌کند. روایت است که کورد اوغلی پهلوانی بود که در آخر بهمن به شکار می‌رود؛ سرگرم شکار بوده که غروب می‌شود و هوا ابری شده و برف و کولاک شدیدی آغاز می‌شود، او راه را گم کرده و در تاریکی شب خود را به صخره‌ای می‌رساند پوستین خود را بالای سرش کشیده و بعد از مدتی برف روی او را می‌پوشاند و او تا صبح در زیر برف می‌ماند. اوایل شب خیلی سردش می‌شود ولی از نیمه شب گرمایی را از زمین احساس می‌کند و این گرما مانع یخ زدن او در زیر برفها می‌شود. فردای آن شب مردم برای پیدا کردن کورد اوغلی به جست و جو پرداخته و کورد اوغلی را سالم از زیر برفها پیدا می‌کنند و این روز را کورد اوغلی می‌نامند.

وعده یئلی: از دو هفته مانده به عید، باد ملایمی شروع به وزیدن می‌کند. این باد بیشتر برفها را آب کرده و هوا شروع به گرم شدن می‌کند. یخ‌ها آب شده و زمین نرم می‌شود. اگر بعد از آن برف ببارد، زود آب می‌شود. گیاهان شروع به بیدار شدن نموده و از زیر برف گل نوروز یا «قارچیچی» می‌روید.

چرشنه کولگی: گاهی در سه شنبه شب که شب چهارشنبه‌سوری می‌باشد، برف می‌بارد که این برف چرشنه کولگی نام دارد.

قاری کولگی: دوازده روز بعد از عید نوروز را قاری کولگی نام گذاشته‌اند و این امکان وجود دارد که برف ببارد و هوا کولاک گردد. تمام شدن اسفند و رسیدن عید پایان زمستان و سرما و کولاک در منطقه نیست. ممکن است بعد از عید نیز برف ببارد و هوای بهاری بسیار سرد و زمستانی گردد. بسیار دیده شده‌است که تا ۴۰ روز بعد از عید نیز برف باریده و همه درختان و سبزیجات یخ بزنند.

قیرخ بش: تا روز ۴۵ بعد از عید (۱۵ اردیبهشت ماه) را قیرخ بش می‌نامند. ۴۵ روز اول بهار، احتمال بارش برف و یخ زدگی وجود دارد و اهالی منطقه معمولاً قبل از پایان آن سبزیجات و گل‌های خانگی را در باغچه‌ها نمی‌کارند.

خیدیر یا چارچار

همانگونه مردم آذربایجان و اهالی نمین زمستان را به دو چله بزرگ و کوچک تقسیم می کنند. از اول دی ماه که زمستان شروع می شود، مدت چهل روز به نام چله بزرگ نامیده می شود. بعد از پایان ۴۰ روز بیست روز دیگر زمستان را چله کوچک می نامیدند که در مجموع دو چله ۶۰ روز بود. چهار روز آخر چله بزرگ با چهار روز از اول چله کوچک خیدیر نام داشت که به آن چارچار هم می گویند. زمان شروع خدر با ماه های شمسی از ۲۷ بهمن ماه تا ۴ اسفند که هشت روز می شد، محاسبه می گردد.

تهیه قووت در خیدیر

مردم در نمین، رسومی به خیدیر اختصاص داده بودند که تهیه قووت در خانه ها یکی از آنها بود. برای تهیه قووت از گندم و انواع حبوبات استفاده می کردند. گندم، عدس، نخود، بزرک یا شاهدانه را جداگانه برشته می کردند. گندم و حبوبات را پاک کرده و از هر کدام در اندازه های مختلف مقدار گندم از بقیه بیشتر بود به مقدار یک چهارم یا یک سوم استفاده می شد؛ هر کدام را جداگانه روی ساج برشته کرده و بر روی سفره ای می ریختند. وقتی گندم و حبوبات برشته می شدند (بو داده می شدند) آنرا در کیسه کوچکی ریخته و به آسیاب می بردند تا آرد شود یا اگر در خانه و یا همسایگی آسیاب دستی وجود داشت، آن را امانت گرفته و حبوبات را آرد می نمودند.

برای آرد کردن گندم های برشته و تهیه قووت از آسیاب هم استفاده می شد. آسیابانان در هفته خیدیر، یک یا دو روز را به آرد کردن گندم های برشته اختصاص می دادند. بیشتر کودکان و نوجوانان گندم های برشته شده را در کیسه به آسیاب می بردند. در آسیاب گندم های برشته و آرد شده، تبدیل به قووت می شد. سپس بانوان در خانه قووت را در داخل تشت بزرگی می ریختند و یک آینه در داخل تشت قرار داده و روی تشت را با یک پارچه و یا سفره ای می پوشاندند و در گوشه اطاق قرار می دادند؛

روز اول که قووت از آسیاب برگشته بود، از آن مصرف نمی کردند و تمامی آن را در داخل تشت یا (طَبَق) قرار می دادند. قووت در داخل تشت می ماند و یک شب سپری می شد. اعتقاد داشتند که حضرت خضر نبی (ع) به آن خانه بدون اینکه دیده شود، خواهد آمد و دستش را بر قووت خواهد کشید و قووت متبرک خواهد شد. شب که سپری می شد، فردای آن روز، اول صبح، پارچه ای را از روی قووت بر می داشتند و شروع به تقسیم آن می کردند. ابتدا بوسيله کودکان و در کاسه های مسی برای همسایه ها

و سپس به خانه اقوام می فرستادند. مقداری هم به بچه ها می دادند تا بخورند. بچه ها دور «کرسی» می نشستند و در روی کرسی با اضافه کردن مقداری شیر و شکر به قووت آنرا به شکل لقمه در آورده و میل می کردند. بعضی ها هم قووت را بدون اضافه کردن شیر و شکر مصرف می کردند.

به بچه ها توصیه می شد در حین خوردن قووت از صحبت کردن خودداری کنند. بیشتر قووت تهیه شده نذری بود؛ قووت را مادران برای سلامتی فرزندان شان نذر می کردند. در روستای خانقاه نمین آنهایی که تک فرزند بودند برای سلامتی فرزندان شان قووت نذر می کردند. مقداری از موی کودک را در موقع اصلاح باقی می گذاشتند تا در فرصت مناسب به زیارت مرقد مطهر امام رضا(ع) مشرف شده و آن موی بلند شده را در آنجا اصلاح می کردند.

تا هنگامی که این نذر بر آورده نشده بود، موی سر پسر را نمی تراشیدند. بلند و بلندتر می گشت. در خدر مردم اعتقاد داشتند که پرندگان با نوشیدن آب خیدیر تخم گذاری را شروع می کنند. در خیدیر مرسوم بود که اهالی شعر زیر را زمزمه می کردند:

خیدیر گلدی قیش گلدی
خیدیر چیخدی قیش چیخدی

تهیه آذوقه زمستانی (قیش زوماری)

برای زمستان طولانی در قدیم زومار (آذوقه) و هرگونه مواد غذایی قبلاً تدارک دیده می شد. در تابستان که روزها بلند بود به تهیه اریشته (رشته) مبادرت می کردند. برای تهیه اریشته از زنان کاردان که مهارت های لازم را داشتند؛ سود می بردند. قبلاً در طبق چوبی که معمولاً در هر خانه یکی دو تا از آن داشتند، خمیر تهیه می کردند؛ خمیر را می گذاشتند ساعاتی بماند تا کاملاً برسد، بعد از آماده شدن، معمولاً دو سه نفر همراه بانوی خانه تمام مکانی را که در آنجا رشته تهیه می شد، در داخل حیاط خانه زیراندازی از سفره و پارچه های تمیز پهن می کردند. زن استاکار بر روی تخته چوبی با وردنه شروع به پهن کردن چانه های خمیری می کرد که زنی دیگر در اختیارش قرار می داد و او چانه های خمیر را کاملاً صاف و نازک می کرد و زنی که مسئول بریدن بود با یک چاقو خمیرها را به صورت رشته های باریک بریده و به دست صاحبخانه و یا کس دیگر قرار می داد. این فرد رشته ها را بر روی طناب ها قرار می داد تا خشک شود و در زیر

طناب هم پارچه‌ی تمیز پهن شده بود تا اگر از روی طناب تعدادی از رشته‌ها می‌افتاد، در روی پارچه می‌افتاد. رشته‌های روی طناب با گرمای آفتاب خشک می‌شدند. زمانی سپری می‌شد تا رشته خشک شود. با خشک شدن آنها جمع‌آوری می‌کردند و آن را در درون صندوق قرار می‌دادند و از آن برای پختن آش رشته استفاده می‌کردند. از رشته مقداری به عنوان هدیه به اقوام و همسایه هم می‌دادند؛ برای استادکار دستمزد نقدی داده می‌شد؛ تهیه رشته را هر خانواده یکبار در طول سال انجام می‌دادند. در بازار آن موقع رشته خرید و فروش نمی‌شد.

در فصل پاییز مردم در تدارک تهیه نیازهای خود برای فصل زمستان می‌شدند که مهمترین آنها خرید و ذخیره گندم برای تهیه آرد بود. هر کسی به تعداد عائله و قدرت خرید خود نسبت به خرید آن اقدام می‌کرد. نیاز بعدی برای زمستان، ذغال و چوب خشک جنگلی بود که برای گرم کردن خانه و کرسی به خرید و ذخیره آن می‌پرداختند. بقیه آذوقه لازم مانند عدس، نخود و غیره را از بازار خریداری می‌کردند.

مراسم پایان زمستان تکم گردانی

در قدیم تکم به پیشواز عید نوروز رفتن بود و نوعی یادآوری به خانواده‌ها که عید در پیش است و روزهای سخت پرسوز و سرد زمستان رو به اتمام است و پایان روزهای سخت و رسیدن روزهای عید را بشارت می‌داد. دو سه هفته مانده به چهارشنبه‌سوری و آمدن بهار، تکم چی با آمدن به تک تک خانه‌ها و حضور در حیاط خانه، تکم خود را به رقص درمی‌آورد و با خواندن اشعاری در وصف چهارشنبه‌سوری، عید نوروز و رسیدن بهار، روزهای خوب را نوید می‌داد و اهل خانه را از آمدن عید باخبر می‌کرد و همه را به شادی و دیدار تکم دعوت می‌کرد. همه اهل خانه به حیاط خانه آمده و کودکان دور تکمچی حلقه می‌زدند و با دقت به حرکات تکم و اشعار تکمچی گوش می‌سپردند. تکمچی شخص علاقمند و زنده دلی بود که تکم در دست و شعرها در دل به در خانه‌ها آمده و با خواندن شعر و حرکت دادن تکم، همه را شاد کرده و آمدن عید را اعلام می‌کرد. تکم را به شکل مجسمه قوچی از چوب درست می‌کردند و بدنه آن را با نصب پارچه‌های رنگارنگ و قراردادن آئینه‌های کوچک و بستن زنگوله تزئین می‌نمودند و پاهای تکم از زیر تنه به صورت لولا مانند ساخته می‌شد.

صفحه گرد جداگانه‌ای از تخته درست کرده و وسط آنرا سوراخی قرار می‌دادند. تکم چوبی از زیر شکم به وسیله تکه چوبی به ارتفاع حدود ۳۰ سانتی متر متصل می‌شد و این چوب از وسط صفحه عبور می‌کرد. تکم چی با یک دست صفحه را که اطراف آن با پارچه رنگی تزئین شده بود، نگه می‌داشت و با دست دیگرش چوب تکم را به حرکت در می‌آورد. چوب و دست تکم چی از اطراف دیده نمی‌شد. تکم در روی صفحه با حرکات موزون و زیبا و با چرخش به چپ و راست و بالا و پایین به گردش در می‌آمد. پاهای تکم در روی صفحه بلند و کوتاه می‌شد و صدای برخورد پاها با صفحه چوبی به گوش می‌رسید. تکمچی با حرکت و چرخش تکم با لحن خاصی آن اشعاری را می‌خواند و با خواندن اشعار، تغییری در حرکت تکم ایجاد می‌کرد. تا پایان اشعار حرکات مختلفی از تکم دیده می‌شد که این حرکات و اشعار برای بزرگ و کوچک جالب و هیجان انگیز بود. بچه‌ها شور و شوق زیادی به دیدن تکم نشان می‌دادند و دور تکم چی حلقه می‌زدند. حدود ۲۰ دقیقه‌ای تکم چی اشعاری می‌خواند و اهل خانه را شاد می‌کرد و در پایان صاحب خانه مژدگانی به تکم چی تقدیم می‌کرد و تکم چی با تغییر آهنگ خود، تشکر کرده و به خانه دیگری می‌رفت.

تعدادی از بچه‌ها همراه تکمچی روانه شده و با او همراه می‌شدند. تکمچی‌ها افراد صبوری بودند که از ذوق و علاقه بچه‌ها استقبال کرده و از شادی آنها شاد شده و در دیگر خانه‌ها به برنامه خود ادامه می‌دادند. اشعار زیادی در این مورد موجود بوده‌است که تعداد کمی از آنها در خاطره‌ها مانده‌است. اشعار ذیل، اشعاریست که تکمچی با حرکت دادن تکم خود جهت مژدگانی رسیدن بهار و حلول سال نو می‌خواند:

صباح چرشنه‌دی خونچا بزه‌لر
اونون دؤوره‌سینه نوغول دوزلر
خانلار، بی‌لر دسته _ دسته گزله
سیزون بو تازه بایراموز مبارک
آیوز، ایلوز، گونوز هفتؤز مبارک

صباح چرشنه‌دی بورگون آدینا
بیر کؤینک تیکمیشم یارین آدینا
تاخسین یاخاسینا سالسین یادینا

سيزون بو تازه بايراموز موبارک
آيوز، ايلوز، گونوز هفتوز موبارک

جناب جبرئيل نامه گتيردى
گتير جگين پيغمبره يثتيردى
موبارک اللرين گؤيه گؤتوردى
نچه ترسالى دينه گتيردى
سيزون بو تازه بايراموز موبارک
آيوز، ايلوز، گونوز هفتوز موبارک

اميرالمومنين تخته چيخاجاق
يزيدن بوينونا نو خدا سالاجاق
شکر شربت سو يثرينه آخاجاق
سيزون بو تازه بايراموز موبارک
آيوز، ايلوز، گونوز هفتوز موبارک

خوراساندا سالدير ميشديم بير گونيز
او خودوم درسيمي دنديلر بيلمز
سنه قوربان اولوم گؤزه گؤرونمز
سيزون بو تازه بايراموز موبارک
آيوز، ايلوز، گونوز هفتوز موبارک

سرتپ سرطوله ده يسر بوز آتى
اونون بوينوندا وار قيزيل ساعاتى
خانلار، بى لر وئرون بيزيم باراتى
سيزون بو تازه بايراموز موبارک
آيوز، ايلوز، گونوز هفتوز موبارک

تکم گئتدى مشكىنه
گلمه دى اون بئش گونه
تكمى اولدوردولر
آنديلار خان كؤشكىنه

تکم، تکم آغلاما
قول قيچووى قاتلاما
صاباح كى بايرام گلدی
گندوب چۆلده اوتلاما

آی منیم آریخ تکم
دابانی بیر تیخ تکم
اریدی داغلارون قاری
تو کولدی چایلارا ساری
بئش تومنون نه مقداری
وئر الله اوغلون ساخلاسون
علی کمرون باغلاسون

تکمچی وقتى مژدگانى را مى گيرد،
آهنگ خود را عوض مى کند و اشعار پايانى
را بدین نحو مى خواند:

تکم، تکم آغلاما
قول قيچووى قاتلاما
صاباح كى بايرام گلدی
گندوب چۆلده اوتلاما

مراسم چهارشنبه سوری

در مراسم های چهارشنبه سوری قدیم شلیک تیر هوایی مرسوم بود. سابق بر این در نمین تمام خانواده ها تفنگ داشتند، این تفنگ به نام «بش آچیلان» معروف بود که از روسیه خریداری می شد، این تفنگ دارای فشنگ هایی بود که به صورت ردیف و قطار مانند به سینه می بستند. در شب چهارشنبه سوری به پشت بام ها رفته یا از داخل حیاط شروع به تیراندازی به سمت آسمان می کردند؛ چون در آن زمان ها هیچ گونه چراغ و روشنایی در شهر وجود نداشت و تاریکی مطلق در نمین حاکم بود، این تیراندازی خیلی منور به نظر می رسید و آسمان از تمام نقاط شهر به شکل زیبایی دیده می شد؛ انداختن تیر و روشنایی آسمان ساعتها ادامه داشت. با به حکومت رسیدن رضا خان و جمع آوری اسلحه ها از تمام خانواده ها که مدت ها طول کشید، تا دو سال این رسم وجود داشت، تا اینکه به علت نبودن تفنگ در خانه ها از رونق افتاد. در عروسی ها هم انداختن تیر و اظهار شادمانی دسته ای از تفنگ چیان معمول و مرسوم بوده است.

از مراسم های دیگر شب چهارشنبه سوری در نمین، انداختن دستمالی به نام (قورشاق) به داخل خانه ها بود که اهل خانه به دستمال وی تخم مرغ رنگ شده و یا سکه و گندم برشته و... می بستند انداختن شال و دستمال به خانه دیگران توسط جوانان، تازه دامادها و کودکان انجام می شد.

در شب چهارشنبه هر خانواده برای خودش در مورد پختن غذای شب چهارشنبه سوری و شب عید رسم و رسوم جداگانه داشت. یکی رسمش پختن شیر پلو با مرغ بود خانواده دیگر خورش می پخت. پختن یک نوع غذای خاص عمومیت نداشت. یک هفته مانده به چهارشنبه سوری جنب و جوش زیادی در خانواده های نمینی

مشاهده می‌شد. پدران در تدارک خرید لباس برای خانواده بودند؛ برای لباس پسران سفارش دوخت آن را به خیاط در بازار می‌دادند؛ ده روز مانده به چهارشنبه سوری پارچه‌ای خریداری کرده و آنرا به خیاط تحویل می‌دادند که لباس را برای قبل از چهارشنبه سوری آماده نماید. خرید شیرینی یک روز مانده به چهارشنبه سوری انجام می‌گرفت. در آنروزها میوه همانند امروز به وفور وجود نداشت. در خانه باغبانان ممکن بود چند عدد سیب پیدا شود یک عدد سیب جهت گذاشتن در سفره هفت سین توسط باغبانان یا کسانی که در حیاطشان درخت سیب داشتند، به عنوان هدیه به خانه دوستان و اقوام می‌فرستادند. آجیل در بازار فراوان بود (مانند بادام، انجیر، سنجد، قیسی خشک شده که بیشتر سنجد و سبزه و انجیر چشمگیر بود) هرکس به توانائی خودش مقداری خریداری می‌کرد. انجیر که به نخ متصل بود در بازار وجود داشت. برای دختر بچه‌ها خرید کفش و لباس در اولویت بود به هر طریقی بود برای بچه‌ها لباس نو تهیه می‌کردند. برای بانوان و دختر بچه‌ها پارچه‌ای از بازار حدود ۱۰ متر خریداری می‌شد. بانوی خانه برای دختران و خودش از آن پارچه لباس لازم را می‌دوخت پارچه‌هایی مانند چیت، گلوش، مخمل، مادم در بازار وجود داشت و پارچه‌ای به نام وطن یا وطنی در بازار فروخته می‌شد که از آن بانوان برای خود کت و دامن می‌دوختند.

بانوان و زنان خانه دار فعالیت مضاعفی انجام می‌دادند؛ آنها قبل از رسیدن چهارشنبه سوری دست به خانه تکانی می‌زدند. در خانه‌هایی که سفیدکاری شده بودند، کرسی‌ها را جمع می‌کردند و زیراندازها را می‌شستند. سفیدکاری با دست انجام می‌گرفت این رسم بیشتر در خانه‌های روستایی و حومه نمین معمول بود. چون تمامی خانه‌ها در نمین گچ کاری شده بود و هر سال نیاز به سفیدکاری نداشت.

چند روز مانده به چهارشنبه سوری، کودکان و نوجوانان هم در تدارک آوردن گون از صحرا بودند؛ برای روشن کردن آتش در چهارشنبه سوری سوزاندن گون مرسوم بود. چون گون بدون دود تا آخر می‌سوزد و شعله زیادی دارد.

در روز چهارشنبه سوری که شب چهارشنبه و روز سه شنبه بود، تمامی خانواده‌ها در تدارک تهیه شام مفصلی بودند که بیشتر باسترما پلو بود. در کنار آن کوکو و تره قاتق که از سبزی شوید و ماست تهیه می‌شد، قرار می‌دادند. پختن ماهی در بعضی خانه‌ها مرسوم بود؛ ماهی درسته بر روی سفال شکسته و روی اجاق بوسیله‌ی ذغال می‌پختند. در روز سه شنبه گندم برشته (قورقا) و تخم مرغ رنگ شده با پوست پیاز توسط بانوی خانه آماده می‌شد.

در شب چهارشنبه سوری از طرف پدران فرستادن خونچه مرسوم بود؛ آنهایی که توانائی مالی داشتند، در شب چهارشنبه سوری به مقدار زیادی شام می‌پختند و به تعداد دختران و پسران به منزل آنها شام می‌فرستادند. معمولاً عیدی (لباس و پارچه) و آجیل و شیرینی را در خونچه که یک سینی بزرگ چوبی یا فلزی بود قرار داده و روی آن را با یک سفره قلمکار از جنس ترمه می‌پوشاندند. خورش را در داخل ظرف مسی که «مرپوچ» نامیده می‌شد، می‌ریختند و درپوشی را روی آن قرار می‌دادند، پلو را در بشقاب چینی می‌ریختند؛ تره قاتق و کوکو را نیز در کنار آن قرار می‌دادند. ظرف‌های تره قاتق و کوکو بیشتر بلورهای قدیمی بودند. شیرینی و آجیل را در ظرف جداگانه قرار داده و روی خوانچه سفره‌ای از ترمه که زردار بود، می‌کشیدند. این خونچه را فردی بر روی سر حمل می‌کرد. به فرد آورنده خونچه انعامی از طرف دختر یا عروس داده می‌شد و بعد از برگرداندن خونچه به وی هم شام و شیرینی می‌دادند که به خانه‌اش ببرد. ظرف غذاها در خانه دختر باقی می‌ماند. خونچه (سینی) با دو سفره زیری و رویی توسط آورنده خونچه برگردانده می‌شد. ظروف غذا بعداً عودت داده می‌شد.

دو هفته مانده به عید کاشتن سبزه (گندم و عدس) توسط بانوان خانه انجام می‌شد. ایشان گندم را در داخل ظرفی خیس می‌کردند و روی آن پارچه‌ای نمدار و کوچک قرار می‌دادند. گندم آرام آرام در داخل اطاق سبز می‌شد، آنها زمانی اقدام به این کار می‌کردند که در عید نوروز سبزه‌ها بزرگ شده و آنرا در داخل سفره هفت سین قرار دهند. کاشتن پیاز هم در بعضی از خانه‌ها مرسوم بود.

جالب ترین سبزیهای کاشته شده در نمین قدیم، در حمام مشاهده می‌شد. چون رخت کن حمام گرم و رطوبی بود این نوع سبزی را که معمولاً رازیانه بود، در دور یک کوزه رشد می‌دادند که تمامی کوزه به شکل سبز در می‌آمد و آنرا در کنار حوض رخت کنی حمام و نزدیک فواره حوض قرار می‌دادند. دادن عیدی به کارگران حمام و آرایشگران (سلمانی) در نمین مرسوم بود؛ در کنار کوزه سبز، سینی می‌گذاشتند و مردم متمول عیدی خود را در آنجا می‌انداختند.

نزدیک غروب و بعد از نزدیک تاریک شدن هوا، در حیاط خانه‌ها آتش روشن می‌کردند؛ همه از اطاقها بیرون آمده و در حیاط از روی آتش می‌پریدند. البته بزرگترها از اتاق بیرون نمی‌آمدند در داخل خانه به خواندن قرآن می‌پرداختند. بیشتر افراد خانواده (دختران و پسران) به آماده کردن آتش و انداختن ترقه پرداخته و شادی می‌کردند.

انداختن آچار هم مرسوم بود، با ریختن مقداری باروت و گوگرد در داخل وسیله‌ای که آچار می‌گفتند، آنرا به سنگ می‌زدند و صدای بلندی از آن بر می‌خاست. پرتاب ترقه و بمب دستی و فشفشه هم مرسوم بود. از تمامی خانه‌ها روشنائی صدای ترقه‌ها به آسمان بلند بود؛ چون در قدیم برق نبود، این روشنائی و صداهای مختلف، جلوه‌ی خاصی به شب چهارشنبه‌سوری می‌داد.

انداختن دستمال اصطلاحاً شال انداختن نامیده می‌شد که بعد از گذشت ساعتی از شب چهارشنبه‌سوری آغاز می‌شد، همه به فرزندانشان اجازه این کار را نمی‌دادند. بیشتر جوانان همسایه‌ها به انداختن دستمال اقدام می‌کردند؛ صاحبخانه‌ها در دستمال آنها مقداری سکه، شیرینی، تخم مرغ و آجیل می‌ریختند. آنها که دستمال خود را از پنجره یا در ورودی به داخل می‌انداختند، معمولاً دوست داشتند ناشناس بمانند.

در شب چهارشنبه‌سوری چراغهای بیشتری در اطاق روشن می‌کردند. در تمام اطاقها چراغ روشن می‌کردند؛ آنهایی که در حیاطشان طویله داشتند، در تنور خانه و طویله مبادرت به روشن کردن چراغ می‌نمودند. آن شب، شب خاطره انگیزی برای کودکان و جوانان بود. اگر در فامیل پدر بزرگ و مادر بزرگ و افراد کهنسالی وجود داشت و در خانه‌ای جداگانه زندگی می‌کردند، در آن شب نوه‌ها و فرزندانش به آنجا رفته اول آتش را در حیاط وی روشن می‌کردند و بعداً به خانه خودشان می‌آمدند و آتش روشن می‌کردند؛ بعد از صرف شام به طور دسته جمعی به دیدار پدر بزرگ و مادر بزرگ می‌رفتند. به این دیدار «چهارشنبه گُوروشو» می‌گفتند که پدر بزرگها آن شب به نوه‌های خود سکه‌ای به عنوان عیدی می‌دادند. در روی کرسی پدر بزرگ ها، خوردن آجیل، شیرینی برای کودکان خیلی لذت بخش بود، چون در طول سال خوردن چنین تنقلاتی برای کودکان ممکن نبود، فقط در چنین روزهایی که چهارشنبه‌سوری و عید بود، در خانه اقوام آجیل و شیرینی به وفور پیدا می‌شد.

فردای شب چهارشنبه در اول صبح قبل از در آمدن آفتاب برای پریدن از روی آب به طرف رودخانه رفته و و از روی نهرهای کوچکی که در کنار رودخانه جاری بود، می‌پریدند. دختران کوزه گلی رنگین بر دوش و در دست داشتند؛ آنها این کوزه‌ها را از آب نهر پر کرده و به خانه می‌آوردند و اشخاصی هم به جای رودخانه به طرف چشمه (کهریز) رفته و کوزه را از آب پر می‌کردند و به خانه می‌آوردند.

خرید کوزه رنگین برای دختران و فلوت گلی رنگین برای پسران مرسوم بود. این نوع

کوزه در اردبیل تولید می‌شد که بعضی از فروشندگان قبل از رسیدن چهارشنبه‌سوری آنها را خریداری کرده و در مغازه می‌گذاشتند تا مجدداً به صورت تکی بفروشند.

چهارشنبه‌سوری در روستاهای حومه نمین

در روستاهای نمین کار خرید آخر سال، تدارک ایام عید، خانه تکانی، پیراستن وضع ظاهری و غیره تا سه شبه آخر سال ادامه می‌یافت.

در شب چهارشنبه‌سوری در تمامی روستاهای حومه نمین مانند سایر نقاط ایران، مراسم آتش افروزی برگزار می‌گردد و اهل خانه در مقابل حیاط منزل خود یا حتی منزل بیماران، در حالی که بزرگترها کودکان و خردسالان را در آغوش گرفته‌اند، حداقل سه بار از روی آتش می‌پرند و اوراد و ادعیه‌ای به زبان خود جاری می‌کنند که معمولاً «درد سرم با زردی رخسارم» در این جا بماند.

در شب چهارشنبه‌سوری افرادی خصوصاً خواهرزاده‌ها و برادرزاده‌های کوچک بر بام خانه‌ها رفته و بطور پنهانی دستمال بزرگ و خوش رنگی را از روزنه خانه‌ها به داخل خانه می‌انداختند. صاحب خانه نیز آن دستمال را گرفته و با شادی و خوش دلی هدایایی از قبیل، سکه، شیرینی، تخم مرغ رنگی به گوشه دستمال بسته و به صاحب آن بر می‌گرداند.

جوانان اعم از دختر و پسر در این شب به تنهایی و یا دو نفری با همدیگر نیت کرده و بطور پنهانی خود را به پشت در و یا روزنه بام خانه‌ها می‌رسانند و بدون آنکه کسی آنها را مشاهده کند به صحبت‌های افراد داخل منازل گوش فرا می‌دهند. اولین جملاتی را که می‌شنیدند، مورد سنجش قرار می‌دادند؛ اگر معنی و مفهومی نیک داشته باشد آن را به فال نیک گرفته و باور دارند که در رابطه با نیتی که کرده‌اند، مرادشان برآورده خواهد شد ولی اگر جملات شنیده شده بد و ناپسند باشد آن را نشان نامرادی در موضوع مورد نیت می‌دانند. این گونه فال بینی (فال گوش) را اشخاصی هم برای خود و هم برای دیگران انجام می‌دهند.

صبح روز چهارشنبه‌سوری، قبل از طلوع آفتاب، افرادی از همسایه‌ها و یا اقوام، زودتر از همه از خانه بیرون رفته و ترکه‌ای را از درخت جدا کرده، وارد خانه شده و با آن ترکه به ملایمت و آرامی بر پشت افراد خانواده می‌زنند؛ وقتی که بر پشت بزرگترها می‌زنند می‌گویند: شاد و خرم باشی و وقتی که آن را بر پشت بیماران می‌زنند،

آستارادا يايغين اولان بير نئجه دئييم، آتا سۆزو و بنزتمه

سبحان معصوم

ايضا حلازلار:

- بو آتا سۆزلرى و دئيىملر آستارانين ديريما كئشى كنديدن توپلانميشدير.
- وئرلين نمونه لرده آستارا آغزينين خصوصيتلىرى قورنموشدور.

۱_ دئيىملر

آز ايدى آريغ اوروغ، بيرى ده گلدی دابانی جيريخ
 آغير ايلش باتمان گل
 آلا پشيش قارپيزا گنديپ
 آنا گزن آغاشلاری، بالا بوداخ_بوداخ گزئی
 آيدا، ايلده بير ناماز، اونى دا شيطان قويماز
 آيى، دووشان قاريشيب بير_ بيرينه: چوخ قالا بايق، چوخ قاتما قاريشيق يئر
 ائششگيم اولمه يونجا بيتين جك، يونجا سارالما توربا تيكيتن جك
 ائشينه_ ائشينه چيخدى اوجاخ باشينا
 ائل ائله گنده سئل سئل
 اوزون سۆزون قيسساسى، اصلى خانين تويودى
 اوستا بيكرت قوتاردى
 ايت ييه سين تانيمنى
 ايكي ائششگين آرپاسين بؤلممى
 ايلانى يوواسيننان چيخاردار
 پارام_ پارام پاريلداق
 پيشيگيميز اوغلان دوغوب
 پيشيگين آغزى اته چاتماز دير مينداردى
 تره دلح گليپ، ككيلي ياننان قويى
 تم_ تراغ سنن ايراخ
 توتار قاتيغين ييرسن، توتماز سوتون ايچرسن { ايشى گورمكده شبهه لنمه، راست
 گلرسه قازانارسان، راست گلرزه ده بير شئى الدن وئر مه ميشسن }

مى گويند: خرّم پير شوى، دشمنت كور شود. و هنگامى كه بر پشت بيماران مى زنند
 مى گويند: درد و بلايت دور باد.

پس از انجام تركه زنى، دختران و پسران جوان و حتى بزرگسالان به كنار رودخانه يا
 نهري پر آب مى روند و به نيت رفع بلا و در پيش داشتن سالى خوش و سرشار از شادى
 و تندرستى، چند بار از روى آب به اين سو و آن سو مى پرند.

پس از اتمام چهارشنبه سوري در انتظار فرا رسيدن لحظه تحويل سال نو، ساعت
 شماری کرده و سر سفره كه به وسيله انواع شيرينى و ميوه و تنقلات تزئين شده و
 يك جلد كلام الله مجيد و يك آينه و ليوانى پر از آب در ميان سفره مشاهده مى شد،
 مى نشستند.

سفره هفت سين در آن موقع ها بوسيله سركه، سيب، سبزه، خميرمايه (آجى خميره)
 ، سير، سماق، سكه بود.

زمانى كه سال نو آغاز شد، همه افراد خانواده با همدىگر به روبوسى مى پردازند
 و سال نو را به يكدىگر تبريك مى گويند و براى داشتن سالى سرشار از خوشى و
 تندرستى به دعا مى پردازند. در روز عيد، دخترانى كه دوران جوانى و بلوغ خود را
 مى گذرانند و از هر لحاظ آماده ازدواج هستند ولى هنوز همسر مناسبى نيافته و فكر
 مى كنند كه بخت آنان خوابيده است، صبح زود دور از چشم ديگران به كنار رودخانه
 و يا نهر آيى رفته و يك دسته گل و سبزه در آب مى اندازند تا بخت و اقبال آنها بيدار
 شود و هرچه زودتر آرزوهايشان برآورده گردد و ازدواج كنند.

در طول ايام تعطيلات نوروزى، چون سال جديدى آغاز شده است، مردم به ديد و
 بازديد اقوام و خویشان خود رفته و سال نو را به آنها تبريك گفته و احياناً اگر در سال
 گذشته خانواده هاى عزيزانى را از دست داده باشند به آنها سرزده و تسليتى دوباره
 مى گويند و لباس عزا و ماتم را از تن آنها بيرون مى آورند.

ثواب ائله محدن كباب اولماخ
 دووشانا دئی قاش، تولكويه دئی توت!
 ديبسيم خوجيام، دئی نئچه دنه اوشاغون وار؟
 سچاننان اولان چووال ديبی كسر
 شله گلدی، لله نی باسدى
 طرف باشين چوللئيب
 على بۇركى ولى باشينا، ولى بۇركى على باشينا { اونا، بونا حيله وورماق ايله بير ايشى
 ايرلى يثريتمك }

قاش قاباغى يثرين گندئى
 قورباغانين گولونه داش آتماخ
 قوش قانات سالار، قاتير ديرناخ
 قوشا ياريياسوز
 كرتنكله نين توتح چالان يثرىدى
 كور قيزين اره وئرر { چوخ ديللى باشلى آدامدى }
 كور كورا ديير جيت برى ايكي گوزووه
 گلدی اجل، وئرمه دى مجال
 گلين اوينييمئى، دئی ائو ايرىدى
 گولمز، گولمز، گولنده تنشت قاباغيندا گولر
 ميس - ميس مصطفى
 واريدى هر ياراغى، قالميشدى ساققال داراغى
 هامينى بز، اؤزى لوت گزر
 هده قاداغا ايچنى، هده قورخى گلئى
 هر آشين نوخودى
 يثرسيز گلدی، يثرى قاش
 ياريماديخ ايسدى سيندن كور اولدوخ توسدوسوندن
 ييميرتادان يون قيرخى.

۲_ آتا سؤزلرى

آدين توت قولاغين بور
 آغاجى اؤز ايچين ن قورت يبير
 آنناماميش باناما
 اؤركن نقدر اوزون اولسا؟ آخىرى دوخاناخدان كئچر
 ائتمه ائدلر { كيمسه يه پيسليك ائتمه، سيني حاقيندا دا پيسليك ائدلر. }
 ال الی یووار، ال ده قيدير اوزى يووار

الدىن قالان اللى ايل قالار { بونون قارشيلغيندا بو آتا سؤزو ده وار: قالان ايشه قار
 ياغار. } دئمك سونا چاتمايان ايش، چوخ يوبانار،
 ايت هورر كروان كئچر
 ايت ييه سين قاپباز
 ايلان وورموش چاتيدان قورخار
 ايلانين قويروغون باسماسون آدامى ساشماز
 ايلانين يارپوزدان آجىغى گلر، يوواسينين قاباغيندا بيتر
 باليغى آت دهنزه (دنيوز)، باليخ دا بيلمه سه خاليخ بيلر
 بو گوزدن او گوزه ايشيخ يوخدى
 بى حيايا سلام وئر كئچ
 بير بازارا گيردون هامى گوزى قيبغ، سن ده اول گوزى قيبغ
 پالازا بورون، ائل يئن سورون
 تارى بيلى كيمى قازا كيم ييه، ابله اودى بو دونيادا غم ييه
 چؤلحم هئلنر دواغى تاپار
 حالوا_ حالوا دئمحنن آغيز شيرين اولماز
 ديشين آغرئى چح قوتار، قونشون پيسدى كوش قوتار
 فاميل آدامين اتين ده يسه، سوموگون آتماز
 قاچانى قومما، قالانى گوت
 قوچ ايگيت داييسينا چكر، خانيم قيز خالاسينا
 قورت دادانان يثره اوش دغه گندر
 قوردون قويروغون كسمگ يئن قويون اولماز
 قونشويا اومود اولان شامسيز قالار، اؤزگه يه اوميد اولان ائوسيز قالار
 قويون قوزى آباغى باسماز
 كئچل باخار گوزگويه، آدين قويار اؤزگيه
 كئچى نين بيسيزى قاشيناندا چوبانين دگنگينه سورت
 كاتتاني گور كندى چاپ
 كور كورو تاپار سو چوققورى
 هر الينن وئرسون، او الينن آلاسان
 هر نه توكسون آشيو، قيدير چيخار قاشيغوا
 يالان ياراغان دؤى اوچا

۳_ بنزتمه لر

قاتير كيمين: چئويك، يونگول آياق
 قو كيمي، قوش كيمي: يونگول
 قيرغى كيمين: چئويك، چالاغان
 قوزى كيمي: معصوم، گوناھسيز

تبریزده تورباتیکمه

رحیم قابل نژاد

اوروجلوق آیی نین ۲۴_ نجو گونو قادینلار بیر یئره ییغیلارلار. ناهار آذانی وئرلندن سونرا بیرلیکده پارچادان بالاجا _ بالاجا توربالار تیکیب ایچینه خیردا پول سالارلار. توربالارین باشینی باغلایب، هر کسه بیرینی وئرلر. توربانی آلان آدام اورگینده نیت اندیب، آلاهدان بیر شئی ایستر. نیتی قبول اولوب، ایستگینه چاتینجا توربانی یانیندا ساخلامالیدیر. قادینلارین بو توربا تیکمه تۆرنی بیر دین آدامی نین مرثیه اوخوماغیلا قورتارار.

آشاغیدا ۱۳۸۹ _ جی ایلده تبریزین باریش محله سینده قورولموش تورباتیکمه تۆرنیندن بیر نئچه گۆرونو وئرلیمیشدیر

۳۴
۳۵-جی سانجی آل سایی
۹۰ آبان

[اوشاق فولکلورو]

ظالیم پیشیک

امیر مرتضی سعیدی ایلخچی

قایناق شخص: ایراندخت نیک خصال ۷۷ یاشیندا، ساوادیز
توپلانما یئری: ایلخچی شهری

بیر دانا پیشیک واریدی
تومانجیغی داریدی
گئتدی اوتوردو بوز گؤ...
بوز یاپیشدی اوستونه
دئدی: آی بوز سن نه ظالیمسن؟
دئدی: من ظالیم اولسیدیم گون منی اریتمزدی
دئدی: آی گون سن نه ظالیمسن؟
دئدی: من ظالیم اولسیدیم یاغیش من نن یاغمازدی
دئدی: آی یاغیش سن نه ظالیمسن؟
دئدی: من ظالیم اولسیدیم گؤی_ گؤیرنتی منن جو جرمزدی
دئدی: آی گؤی_ گؤیرنتی سن نه ظالیمسن؟
دئدی: من ظالیم اولسیدیم اینح منی یتمزدی
دئدی: آی اینح سن نه ظالیمسن؟
دئدی: من ظالیم اولسیدیم قصاب منیم ایمی کسمزدی
دئدی: قصاب سن نه ظالیمسن؟
دئدی: من ظالیم اولسیدیم پیشیک منیم توکانیمنان اتلریمی اوغورلییب یتمزدی
دئدی: آی پیشیک سن نه ظالیمسن؟
دئدی: ظالیم اوی ظالیم
کورسو اوستو قیشلاغیم
کورسو آلتی یایلاغیم.

۳۵

۳۵-جی سانجی آل سایی
۹۰ آبان

زنگانين چيلاندار كندينده آختاچيلىق

رضاعلى كريمى

دانشان: محرمعلی کریمی ۶۸ یاشلی، دوغوم ایلی ۱۳۲۱، چیلاندارلی، ایندی زنگاندا اوتورور

یازان: رضا علی کریمی (زنگانلی عسگر)، دوغوم ایلی ۱۳۵۸

یئو: زنگان، چیلاندار (دؤولتی سندلرده: شیلاندر)

یازما چاغی: ۱۳۸۹ / ۱۲ / ۰۱

.....

آختاچیلیق هابئله اؤکوز دؤیمک یا اؤکوز بورماق اسکی طیبی پششلردن ساییلارکن، تأسوفله آرادان گئدیر. بونا گؤره اؤزومه وظیفه بیلدیم بو پششهنی عزیز اوخوجولارا تانیئتدیرام.

۱- آختاچیلیق

اگر ایستیهلر بیر حیوانین او جوملهدن قاتیر، آت و ائششگین جینسی گوجونو آرادان آپارالار و تکجه اونلاردان ایشده فایدا آلالار اونلاری آختا ائدرمیشلر. آختا ائله مک اساسا قاتیرا عاییددیر. قاتیری آختا ائتمسهرلر ساخلاماق اولماز. نه مینیک وئر و نه یوک آپارار. آت و ائششگی چوخ نادیر حاللاردا و هار اولاندا آختا ائدرمیشلر.

آختهچی اول حیوانین بیضه لرینین بندینی « قیسقانچ »^۱ لا باغلایب، سونرا اونون بیضه لرینین اورتاسی نین دریسینی کسب اونلارین اوستونه « دانیشقا » (اون شکلینده اولان بیر نوع داوا) تۆکر. بو داوا یارانین قانینی قورودار؛ هم ده بیضه لرین اؤزونو قورودار. دانیشقانی تۆکندن سونرا گرک اییرمی دؤرد ساعات حیواندان گؤزله یه سن تا حیوان داوانی یالامایا. هابئله حیوان اییرمی دؤرد ساعات گرک سو ایچمه سین. اگر سو ایچسه حیوان سانجیلانیب اؤلر. اییرمی دؤرد ساعاتدان سونرا اوچ گون حودودوندا

حیوانا ایستی سو وئرلر. اونو دا دویونجا وئرمزلر.

اییرمی دؤرد ساعاتدان سونرا آختهچی قیسقانچی آجیب قورو بیضه لری چیخاردیب آتار. سونرا یاغی ایستی ائدیپ اونون اوستونه تۆکر. بو ایشدن هدف قانین قوروماسیدیر. سونرا حیوان صاحیبینه دئیر:

— سن ده بیر ایکی یول یاغ ایستی ائت حیوانین بیضه سینه تۆک حیوانین یاراسی لاپ یاخشی توختاسین.

زنگانین تاریم ماحالیندا ان آدلیم آختاچیلاردن بیرى رحمتلیک تزه کندلی حمید ایدی.^۲ رحمتلیک حمید چیلاندار کندینده ده چوخ مال حیوانات آختالامیشدیر. او هابئله چیلاندار کندینه گؤره ده بیر بند شعر دئییب. بو شعرى چیلاندار آغزیلا (لهجه سی ایله) سیز عزیزلره یازیرام:

آشاغی مله بوروخدی

یوخاری مله شولوخدی

«سیاره» دیییر سس گلیر

«سلطنه» دیییر تولوخدی

سوندا دئمه لیم تکه نی، قوچو دا آختالایارلار (قوچو بورماج ائدرلر) چیلاندار کندینده بو ایشه «بیشمه» یا «پیشمه» دئیرلر.^۳

چیلانداردا بعضیلری ده آختالانمیش تکه یه «شیرکم» تکه دئیرلر. خمسه طرفینده ده (زرین آباد، سیدآباد، چورزه، ابراهیم آباد) بونا شیرکم تکه دئیرلر.

روح اله رزاقی دئیردی: آختالانمیش تکه نین اتی ایی وئر. اؤزو ده کؤکلمز آما شیرکم تکه پرور اولار اتی نین ده ایی اولماز.

۲- اؤکوز بورماق

چیلاندار کندینده ده آیری کندلرده اولدوغو کیمی اؤکوزلرین جینسی گوجونو آرادان آپارماق و اونلاردان تکجه جوت سورمکده فایدالانماق اوچون، اونلاری دؤیوب یا بورارمیشلار.

سیاورلی^۴ رحمتلیک یوسفعلی کلین (جاوان اؤکوزون) بیضه لری نین بندینی بوروب اونلاری قاتما ایله باغلا یارمیش. بو ایش سبب اولارمیش اؤکوزون بیضه لری یاواش یاواش قورویارمیش. بو حالدا اگر اؤکوزون بیر خایاسی ارییب، بیرى قالسایدی اونا «خانگرد» اؤکوز دئیردیلر. خانگرد اؤکوز داها چوخ اذیت وئر. یوسفعلی رحمتلیک

هانا فولكلوروندا

هاوار عبادى

قايناق: بيت الله قلى نژاد

.....

اىل بىلىمى نىن ۳۱-جى سايندا هانا نغمەلىرىنى اوخودوغوما گۆرە اۆزلەيىپ
ايستەدېم گنج چاغلارېمدا گۆروب، ائشيتىدىگىم خاطىرەلىرى يازىپ،
قوللۇغونۇزا چاتدىرام:

يىزىم زامانىمىزدا فرش توخويان اوستاد، شاگىردلار جوما گونو دىنجلېب، شنبە
ايشە گئىردىلر. بىر گون تعطىل لىكدن سونرا ايشە گئىمك بىر آز چتىن گلردى،
اونا گۆرە شنبە گونونە «كورشنە» دئىردىلر. بونا بىر شىردە قوشولموشدو:

شنبەنىن گونونە اوستا كساتىم وار

اوستا دىير چىخ ايشە! شايرد دىير بىشە

او زامان (طاغوت رژىمىندە) شاگىرد صوبىچ چاغى ايشە باشلاپاندا داھا توالته
گئىمگە دە حاقي يوخايدى اونا گۆرە دە شاگىردلر سو آلىپ، اىچىندە اوستلرېنە
دە تۇكردىلر كى تخته بند ايسلانسىن تا ايشىدن يايىنسىنلار. توالته گئىن شايرد ايشىدن دالى
قالىپ، كۆتك ئىيردى. بو مثل دە اونا گۆرە يارانمىشدى:

ايشەدىن دالى قالدىن،

سس... انونىن بىخىلدى.

آغىز آلما (صبحانە) يىندە شاگىردلر چۇرگى دىزلرىنن اوستونە قويوب، ايشەلە-
ايشەلە يىئىردىلر كى دالى قالماسىنلار. بايرام گونو ارباب اوستاشاگىردلە (ماهير شاگىرد)
شاگىردلرى بازارا آپارىپ، دللازان بازاردان كوت-شالوار آلاردىلار. اورادا بىر يىكە
كوت-شالوار وئىردىلر. كوتون قولو او قدر اوزون اولاردى كى ئىچە دۇنە قاتلاردىلار.
هئىچ كىم اربابىن يانندا دانىشا بىلمزدى. دانىشسايدى توكانىن شاگىردلرى دانىشان آدمى
كور پشمان ائلردىلر. دئىردىلر: «هەلە اوستا بونا خوت شالوار آلىر، بو دا دانىشیر».

كوت-شالوار او قدر يىكە اولاردى كى اونا ايل بايرامىندان ايل بايرامىنا ئىچە ايل گئىردىلر.
كرخانالارىن چوخونون اۆزونون زىندانى واريدى هر كىم اربابا بىر سۆز دئسەيدى، يا بىر
گون ايشە گلەسىدى زىندان سالاردىلار. آتالار خىردا اوشاقلارى آپارىپ، كرخانايا اربابا
تاپشىرىپ: اتى سنىن سومگو منىم-دئىردىلر. اونا گۆرە دە شايرد هئىچ واخت دىنە
بىلمزدى. حتى موزدلارىنى دا آتالارى آلاردى. اۆزلرى بىلمزدىلر كى ئىچەلە ايشەلەيىر،
ئىچە موزد آلېرلار!

بىر ايلدن سونرا كندە گئىرى دۇنوب، اۆكوزون بىضەسىنىن بىندىنى بىز يا كلوتىن ايلە
قوپاراردى. اوندان سونرا او قالان بىضە دە اريىپ، گئىردى.

هابئەلە رحمتلىك ابوالفضل كرىمى و نعمت كرىمى اۆكوز بىضەسى دۇيرمىشلر. بو
ايكى نفر آتا-بابادان چىلاندار كندىندە ياشايىپ، دونيالارىنى دىيشىلر.

۳- اۆكوز دۇيمك

اۆكوزون ال-آياغىنى باغلايىپ يىرە يىخاردىلار. سونرا اۆكوزون بىضەلىرىنى بىر يىرە
يىغىپ آشاغى راق چكىپ باغلاياردىلار. سونرا بىضەلىرىنى بىندىنى صاف بىر آغاج
اوستونە قويوب ياواش-ياواش چكىچلە دۇيردىلر. ئىچە نفر اۆكوزو ساخلاياردىلار.
دۇين او قدر بو ايشى داوام ائتدىردى كى، اۆكوزون بىضەلىرىنى بىندى تامامىلە
درىنىن اىچىندە قوپاردى. سونرا اۆكوزون ال-آياغىنى آچاردىلار. اۆكوزون بىضەلىرى
ئىچە گوندىن سونرا اريىپ، تىكجە درىسى قىلاردى.

.....

اتك يازىلار:

۱- قىسقانچ: آغاجدان دوزلن ايكى دنە قالب آغاج. بىضەنى اونون آراسىنا قويوب قاتما
ايلە باغلاياردىلار.

۲- حميدىن آتاسى كلبە مجيد دە آختاچى ايمىش. كلبە مجيد بعضا زنگان خانلارىندان
ماحمود خانىن دا آتالارىنى آختا اندرمىش.

تزه كند يوخارى تارىم كندلرىندىن سايلىر. ولى آباد، گومان، زكان، چىي، گىزلا،
جوزورگان بو كندلە قونشودور.

۲- بىشمە يا پىشمەنىن كۆكو و آتلامى حاقدى دىق نظر يوخدور. بعضىلرى اونو بىشمك
فعلىندىن بعضىلرى دە اونو بورما معناسىندا اولان «پىچ» سۆزىندىن بىلىلر.

۴- سىياور تارىم كندلرىندىن سايلىر. باكروود، جمال آباد كندلرى ايلە قونشودور.

آستارا يئرل سۆزلريندن

سبحان معصوم

ايضاقلار:

بو سۆزلر آستارانين ديريمن كئشي كنديندن توپلانميشدير.
بو بۇلومده يازيلان سۆزلرين هئچ بيرى آذربايجان توركجهسىنين عمومى سۆزلوكلرى
ايله مقاييسه انديلمه ميشدير. اونا گۆره ده اولاييلر بعضيلرى اساسا يئرل سۆز سيراسيندا
يئرلشمه سينلر.

BƏLLƏ / بلله

يئكه تيكه، دورمك

BƏND / بند

داغين ذيرهسى

BƏTTƏMƏK / بته مكم

دويونله مكم، تيككم

ÇATI / چاتي

كئچي يونوندان دوزلن و حئيوانلارى باغلاماق اوچون دوزلن ايپ

ÇİĞDİR / چيغدير

آياق ايزيله قار ايچينده آچيلان يول

ÇİPƏ / چيپه

ايكى داغ آراسينداكى تپه جيگ

CİR_CİNDİR / چير-جيندير

كۆهنه پارچا

CİRTİM GÖZ / جيرتيم گؤز

سۆزونو ديشن، يونگول آدام (فا. دم دمى مزاج)

CİYƏ / چيهه

حئيوانلارى باغلاماق اوچون كيچيك ايپ

ÇOLA_ÇOQQUR / چولا-چوققور

آلچاق-اوچالي، دوز اولمايان يول

ÇOQQUR / چوققور

كيچيك چالا

ÇÜ / چو

اينگين آلتين تميزله مگه ايشلديلن تخمينا بير متر بويوندا آغاج

ÇUL / چول

آت، قاطر و ائششگي قيزديرماق اوچون اوستونه چكيلن بير پارچا

DƏBƏNG / دبنگ

گئري ذكالي، قانماز، كوت بئين آدام

DƏHƏNZ / دهنز

دنيز، دريا

DƏSTƏ PƏRƏ / دسته پره

گافئينه باغلانان عصايا بنزر دسته

DİNGƏ / دينگه

دويونو دؤيوب، چلتيكدن آييرماق اوچون ايشلنن اوزون بير آغاج.

DİZ KƏRAN / ديز كران

اوت بيتمه ين قولا DÖYÜ

DÖYÜ، دؤيو، دؤي /

دئيل

DUVAX / دوواخ

چؤلمگين قاپاغى

ƏLƏNGƏ / النگه

يئكه سوموك

GAFEİN / گافئين

گاواين

GƏLMƏ_GƏLİNTİ / گلمه-گلبنتي

اؤزگه يئرلردن گليب بير شهرده يورد سالانلار

GİV / گيو

يئر شوخوملاماقدا ايكي اؤكوزو بير-بيرينه قوشان آغاج

GÖZƏNDİRİK / گؤزندريك

آت، قاطر و ائششگين گؤزونون قاباغيندان ميلچكلري قوموماق اوچون وورولان

اېپدن قايريلمىش وسيله

گونى / GÜNEY

چوخ گون دوشن يئر

هالاي پوزان / HALAY POZAN

اوزون طنף

هاببيلم / HAPBILIM

هر سؤزون آراسينا گيرمك

هئللنماخ / HELLƏNMAX

ديگيرلنمك، ايتلنمك

هئللنمخ / HELLƏNMƏH

ديغيرلانماق، فيرلاناراق ايرلى گئتمك

هئيوره / HEYVƏRƏ

چيركين، عيه جر،

هؤگه / HÖGƏ

شوخوملاماق واحيدى {بهر هؤگه تخمينا ۲۰۰ متردير}

هوققورو چيخماق / HOQQURU ÇIXMAQ

چوخ آريقلاماق، آريقلقدان سؤموكلرينين ديك يئرلى گؤرسنمك

هور / HOR

چوخ يئتيشميش مئويه، هوررا سؤزو ده بوردان عمله گلمايشدى

هوررا / HORRA

بهر نوع يوموشاق سولو يئمك

هوزى / HOZI

قبا آدم، ايشى قايداسيز گؤرن شخص

هوتتولوم / HÜTTÜLÜM

اونون_بونون آغزينا باخان،

ايت اوزدى / İT ÜZDİ

ايت اوزلو، سيميتن، سيرتيق

كل_كسح / KƏL_KƏSSƏH

داش چانقىل، دوز اولمايان يئر

كئش / KEŞ

آرخ

كتتا / KƏTTA

كدخودا، كتدا

كوره / KƏVƏRƏ

گيلدى آغاجى قاينغندان قيف شكلىنده دوزلن و آريچيلىقدا قوللانيلان بير وسيله

كؤچ كيلفت / KÖÇ KİLFƏT

بوتون اهل عيال، هامىلىقجا

كوت بئين / KÜT BEYİN

گئرى ذكالى، آز هوشلو

ليغليغا / LIĞLIĞA

باتلاق و هميشه ياش اولان يئر

ليليخ / LILIX

بورون سويو

ليرتما / LİRTMA

چوخ يوموشاق و سولو پالچيق،

لؤهمه / LÖHMƏ

بولانلىق و پالچيقلى سو

لؤك / LÖK

ميوهنى آغاجدان چيرپيب يئر سالماق اوچون بير وسيله

لؤكى / LÖKİ

دويونون خيردالارى ايله پيشيريليپ، شكر سپيلرك يئيلن بير نؤوع خورك

ميرقيز / MIRQIZ

آرا پوزان آدم، اونون_بونون داليسنجا سؤز بزهين آدم

ناراكى / NARAKİ

آتين آرخا طرفيندن كئچيب، پالانا باغلانان ائلى قايش

اوخلوو / OXLOV

خمير نازيكله ديب، تنديره ياپيلاجاق نازيكليگه گتيرن ايشگه و اوزون گيرده

پتاوا / PƏTAVA

كۆهنە آياق قابى، جىرىلمىش باشماق

پىيان / PIAN

اندازەسىندىن آرتىق ايچكى ايچن

پىلىنكە / PİLİNKƏ

قوش اوولاماق اوچون بىر متر بويوندا آغاج، پالانكا و قىر تاغا دا دئىلر.

قالماقال / QALMAQAL

دئدى_قودو،

قاننى پىچاخ / QANNI PİÇAX

بارىشمايان، قانلى دوشمن

قمە دىيە / QƏMƏDİYƏ

شوخ و آدم گولدورن

قنو / QƏNOV

بۇيوك آرخ، خندق

قىر تاغا / QIRTAĞA

قوش اوولاماق اوچون بىر متر بويوندا آغاج

قىوير_زىوير / QIVIR-ZIVIR

خىرىم_خىردا،

قىيناخلى / QIYNAXLI

باشاراجاقلى، ال_آياغى برىك، دىزى قىيىم آدم

قوغاچا / QOĞAÇA

سو وئدرەسىنى قويودان چىكىمىك اوچون ايشلنن، باشى هاچا اوزون آغاج

قوش بىيىن / QUŞ BEYİN

عاغىلىسىز

قوزنى / QUZEY

آز گون دوشن يئر

شاققىلداخ / ŞAQQILDAX

چىرىك پالتار

شلە_شولپە / ŞƏLƏ-ŞÜLPƏ

اتىن يىيىلمە يىن يىرلىرى

سمە / SƏMƏ

كىفلى، مست، هوشدان گىتىمىش

سىنەچى / SİNƏÇİ

اينگىن بويونون ايكي طرفىندىن كىنچىب، گىيوە باغلانان اللى آلتىمىش سانتىمتر اوزونلوغوندا آغاج

سىرىنسىمىح / SİRİNSİMƏH

قوجالمايان آدم، قىوراق قوجا

تاققاناخ / TAQQANAX

قورو و برىك

تييان / TİYAN

بۇيوك قازان

نوشىرگى / TÜŞƏRGİ

اىلاتىن ايل آشىرى قوندوغو يئر

اوماج / UMAC

بوغدا اونوندان دوزلن بىر ئووع آش

اوستا بىكرت / USTA BİKƏRT

اوستا باشارماز، آدىنى اوستا قويوب، آما ايشىندە ناشى اولان كىمسە

ولبشو / VƏLBƏŞU

قات_قارىشق دوروم

خوجا / XOCA

خواجه، نسلى كىسىك

خونچا گولى / XONÇA GÜLİ

هر يىره سوخولان، هر سۇزون آراسىنا گىرن آدم

خوخان / XOCHAN

قورخولو و خيالى بىر حىوان، اوشاقلارى هانسى سا بىر ايشدن چكىندىر مىك و قورخوتماق اوچون ايشلنر.

خوزئىين / XOZEYİN

قابا آدم، ايشى قايداسىز گورن شخص

يال_ياماج / YAL_YAMAC

آلچاق_اوجالى، درە_تپە (فا. تپە ماهور

زىرراما / ZIRRAMA

قانماز آدم

آوشار اۆلچولرى و خالق تقويمىندىن

سىيامىك حسين عليزاده (اركىن)

بو يازىدا سايىن قالا افشارلارى ايچىندە ياغيىن اولان بىر نىچە زمان، مكان، آغىرلىق، مسافە، پول و ساي حاقىندا ايشلنن اۆلچولر، ائەلجە دە آوشار خالق تقويمىندىن نمونەلر وئرىلمىشىدۇر.

اۆلچولر:

آپباز: آغىرلىق واحىدى، اووچ دولوسو (هر شىدىن). {بىر آپباز اون وئر}.
آددىم: بىر آددىملىق مسافە (دىستانسىا) اۆلچوسو.
آتىم: آغىرلىق واحىدى، بللى مىقداردا اولان هر شى. {بىر آتىملىق بارىت}.
آدام بويو: اوجالىق اۆلچوسو. اوجالىقى بىر آدام بويو قدر اوجا اولان هر شى. {بو سويون درىنلىكى اوج آدام بويودور}.
آرخ: آغىرلىق واحىدى، بىر باغا آيرىلان سو مىقدارى. {بىر آرخلق سو}.
آرشىن: اۆلچوواحىدى، پارچا اۆلچوسونىدە ۷۰ س. م. {سونوندا دونيادان بىش آرشىن كفنە بورونوب گندە جكسن}.
آغاج: اۆلچو واحىدى، يول اۆلچىمك اوچون ايشلىنىر، هر آغاج ۶ كيلومتىردىر. {تبرىزدن بوستان آوايا سككىز آغاج يولدور}.
آغاج: سايى واحىدى، موحاسىبە چىلىكدە ايشلىنىر.
آلتىن: پول واحىدى. افشارىە حاكىمىتىندە اشرفى دن اوجوز و دىناردان باھالى پول واحىدى.
آغچا: پول واحىدى.
آووج: آغىرلىق واحىدى، بىر اوووج اۆلچوسونىدە اولان هر شى.
آياق: اۆلچو واحىدى، داباندان آياغىن باش بارماغىنا قدر اولان اۆلچو. {دۆرد آياق ماغازا؛ اۆلچوسو كىچىك اولان ماغازا}.
اشرفى: پول واحىدى، آلتىن و دىناردان باھالى پول واحىدى. قىزىل سگە.

۴۶

بىر ئالدىنقى

اتك: آغىرلىق واحىدى، بىر اتك گول.

ال عيادى: آغىرلىق واحىدى، ال ايله بىر شىين آغىرلىغىنى تخمىنى بىلدىرەك اوچون ايشلنن ترمىن.

ايچىم: آغىرلىق واحىدى، بىر دۆنەلىك ايچىلن هر نوع ايچەجك. {بىر ايچىم سو}
بارماق: اوزونلوق واحىدى، بىر بارماق اۆلچوسونىدە.
باتمان: آغىرلىق واحىدى، باتمانىن آغىرلىغى بۆلگە _ بۆلگە فرق ائدىر، آفشار و تبرىز باتمانى نىن آغىرلىغى (۵/۴، ك. گ). دىر.
باتمان: سطح واحىدى، اكىن يىرلىرىنى اۆلچىمك اوچون بىر اۆلچو واحىدى. تبرىز باتمانى (۶۴۰ مترمىر) دىر.

باش: سايى واحىدى، اينسان و ياخود بۆيوك باش حيوانلارنى سايى واحىدى {بىزىم عايىلە دۆرت باشدىر، يىددى باش دوه}.
باغ: سايى واحىدى، {اون باغ گۆيرتى}.
تومن: پول واحىدى. اون قىچك دىرىندە.
پانا بات: قديم پول واحىدى، هر پانا بات (پناه آباد) ۱۰، شاھى دىرىندە ايمىش. (پناه على خان جاورانشىرىن ووردوغو گوموش پولو).
پونزا: آغىرلىق واحىدى {بىر پونزا ات وئر}.
پوت: آغىرلىق واحىدى.
پىتىك: سايى واحىدى {دۆرت پىتىك كىتاب}.
تاس: آغىرلىق واحىدى، بىر لىتر اۆلچوسونىدە. {بىر تاس بال}.
تاي: آغىرلىق و سايى واحىدى؛ {ايكى تاي بوغدا}.
تختە: سايى واحىدى، فرش و خالچا حاقىندا دىيىلىر؛ {ايكى تختە خالچا. بىش تختە فرش}.

توپ: سايى واحىدى، پارچا اوچون ايشلىنىر {اوج توپ پارچا}.
تور: سايى واحىدى {بىر تور يىرآلما}.
دىنار: پول واحىدى، آلتىندان دىرى آز اولان گوموش پول.
چرك: آغىرلىق واحىدى.
چىمدىك: آغىرلىق واحىدى، هر شىدىن ان آز مىقدارى.
چووال: آغىرلىق واحىدى، {بىر چووال قوم}.

۴۷

بىر ئالدىنقى

چۆمچە: {غېرلىق واحىدى، {بىر چۆمچە سو}.

ساعات: زامان واحىدى، {بىر ساعاتلىق قاچماق، بئش ساعات معطل اولماق}.

سيخما: آغىرلىق سايى، بىر يومروق دولوسو.

سورو: سايى واحىدى: حثيوئالارين (خصوصا قويون، قوزو) سايىسى اوچون.

سيه: آغىرلىق واحىدى، تبرىز باتمانى نىن سىككىزدن بىرى.

شاهى: پول واحىدى: هر شاهى ۵۰، دينار دىرينده ايميش.

قاريش: اؤلچو واحىدى، باش بارماقدان جولو بارماغا قدر اولان فاصيله اوزونلونغوندا اؤلچو. {بىر قاريش كاغىذ}.

قاتار: ساي واحىدى، {بىر قاتار فيشنك}.

قات: ساي واحىدى، بىر _ بىرى اوستونده يئر آلان شئيلرين سايى. {ايكى قات قايماق. اوچ قات بينا}.

قانا: ساي واحىدى، {دؤرد اوزوم قاناسى}.

قوروش: پول واحىدى؛ ۵۰ قىران بىر قوروش.

قىران: پول واحىدى، بىر قىران مين دينارلا برابر ايميش.

قولاج: اؤلچو واحىدى، اورتا بارماقدان دىرسكه قدر مسافه.

قول آچ: اؤلچو واحىدى؛ ۲. متر اؤلچوسونده اولان مسافه.

مانتا: پول واحىدى.

ميشقال: آغىرلىق واحىدى.

موتال: ساي واحىدى، {بىر موتال ياغ}.

يوماق: ساي واحىدى، {بىر يوماق ساپ}.

خالق تقويميندن

اثرته: سحرين لاپ تتر چاغى.

ايبده گوللنده: ايبده آغاجلارينين گول آچديغى زامان قدر. ايكى گول آچما زامانى.

بوستان پوزما: پايزين سون آيلارى. بوستان پوزما زامانى.

بيچيم چاغى: بوغدانين بيچيلن زامانى.

بولاما چاغى: نووروز بايراميندان بىر آي سونرا.

بازار: هفته نين ايكىنجى گونو.